

uiuít. **Hic** enim imaginem eius contemplatur, quasi pignus habens uitæ futuræ, quæ per dei nutû **Christi** amore nobis quæsitæ est. **Hic** ergo non est ingratus **Christo**, qui in fide eius perdurat, sciens nullius se habere beneficium, nisi huius: & ad contumeliam eius proficere, si alterum ei comparat, cuius auxilium habere non potuit.

¶ **Si enim per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.** Nihil tam apertû, quia si per legem potuisset homo iustificari, **Christum** non oportuerat mori. **Sed** quia lex dare remissionem peccatorum non poterat, neq; secundam mortem detriumphas expoliare captiuus, quos tenebat causa peccati, idcirco **Christus** mortuus est, ut ea præstaret quæ lex non poterat, ac per hoc non gratis mortuus est. **Mors** em̄ eius iustificatio peccatorum est.

CAPVT III.

Insenfati **Galate**, quis uos fascinauit? **Ira** scētis cum miraculo uerba sunt, quia sic fuerāt deprauati, ut nec se agnoscerēt circum uetos. **Pro**œmio usus est. **Om**nis enim qui fascinatur, de bono transit in malum, sicut & hi de libertate & securitate ad seruitium

& solitudinem trāsierunt. ¶ **Ante** quorū **oculos** **Christus** proscriptus est, & in uobis crucifixus est. **Man**ifestum est, quia stultorum oculis **Christus** proscriptus uīdetur, id est, expoliatus uel condemnatus. **Prudentium** uero oculis & sensibus non solum non cōdemnatus, sed ipse mortem cruce sua dānasse uīdetur. **P**assio enim domini uita nostra est, & destructio mortis. **Sed** quia hi indigne cōperant sentire, translati ad legem, idcirco mentibus eorum **Christum** condemnatum uideri conqueritur. **I**deoq; subiecit: In uobis crucifixus est, hoc est, sensu uestro crucifixus est quasi homo. **I**n quo enim spes plena non est, homo est. **I**deo hi non putabant plenam salutem esse in **Christo**, quia legem illi æquabant. **I**n his uero qui congrue intelligunt **Christum**, uiuit in eis **Christus**. **I**n **Fortino** crucifixus est. **Hic** enim uere mortuus est, in quo **Christus** dicitur crucifixus, quia istud loco **accu**sationis

sationis obiicitur. ¶ Hoc solū uolo discere à uobis, ex ope-
 ribus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Sic si-
 ne intellectu estis. Adhuc cum stomacho loquitur. Do-
 let enim ualde super errore eorum, quia fabricam suam,
 qua eos per euāgelium aedificauerat, uidebat esse destru-
 ctam. Non sic de Corinthiis motus est, quia quāuis car-
 nales eos appellet, non tamen usque adeo fuerant mente
 capti, ut circumcidi se paterentur. Ideo & hi stulti & sine
 intellectu esse dicuntur, quia nec dolori carnis suæ con-
 sulere ualuerūt. Usque ad hoc enim solet quis induci, ut
 quod delectat, aut dolorem non præstat. Interrogantis
 ergo uerba sunt, & quod interrogat ex parte confirmā-
 tis, cum dicit: Hoc solum uolo discere à uobis, ex ope-
 ribus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Hoc ab
 eis quærit, in quo & gloriabantur, & negare non pote-
 rant, quia spiritum sanctum per fidem acceperant, non
 per legem, ut resipiscentes agnoscerent, quia donum dei
 in quo gloriabantur, non ex opere legis acceperant, sed
 credentes in Christū, ut uel sic grati Christo legem, quā
 sibi in nullo prodesse didicerant, relinquerent. Hoc pro-
 ponit, quod illo in tempore negari non poterat, spiritū
 dei inesse credentibus. Ad rudimentū enim fidei commē-
 danda, donum dei hoc manifestabatur hominibus, sicut
 inter ipsa initia factum est in apostolis, & cæteris disci-
 pulis. Necnon & in illis duodecim, quos quia in adulte-
 rino baptisate sub nomine baptisimi Ioannis fuerant
 non tincti, sed sordidati, Paulus Apostolus in trinitatis
 nomine baptizari præcepit, quibus impositis manibus,
 decidit in eos spiritus sanctus, & diuersarum linguarum
 ministrabat eloquia cum interpretatione earum, ut nul-
 lus auderet negare spiritum sanctum inesse eis. Quamob-
 rem sine intellectu Galatas esse appellat, qui huius rei
 ignari, & conscij degradantis se, carnis curæ se subiece-
 runt. ¶ Incipientes spiritu, nunc carne consumamini.
 Hoc dicit, quia cum ab inferioribus ad summa fidei ascē-
 sus sit, hi contra de summis in ima delapsi sunt. Per fidē
 enim spirituales effecti, conuersi ad legē, perdidierant gra-
 tiam.

etiam spiritus, quam fuerāt consecuti. **Consummario** em̄
 perditionem significat, id est finem. ¶ **Tanta passi estis**
 sine causa.) **Multa** eos passios pro fide significat ab infi-
 delibus. **Tunc** enim q̄ credebant, cæteris oprobrio erāt,
 siue domesticis, siue extraneis. **Nam** digito signabantur
 quasi rei maieſtatis. **Vnde** similiter **Galatæ** multa passi
 sunt infaniores experti, cuius rei meritum perdiderant,
 mittentes se sub lege. **Sed** q̄ adiecit. **Si** tamen sine causa
 ostēdit sperare se, posse reformari illos. **Qui** ergo prebet
 uobis spiritū, & operatur uirtutes in uobis ex operibus
 legis, an ex auditu fidei? **Idē** sensus est, cui adduntur uir-
 tutis insignia, quæ testimonium præbent fidei, quod sit
 spe fida & rationabilis. **Legem** autem nulla uirtus comi-
 tatur, quæ attrahat ad eius spem: quia quæ uidentur, nō
 sperantur, sed sunt temporalia sicut lex factorum, quam
 supra oñdimus. ¶ **Sicut scriptū est: Credidit** **Abraā** **deo**
& estimatū est ei ad iustitiā) **Ostendit** exēplo **Abraæ**,
 qui pater fidei est, iustitiā non ex operibus legis imputa-
 ri, sed per fidem: credens em̄ iustificatus est, ac per hoc
 stulte & improuide legi eos se subiecisse, quæ non ad iu-
 stificationem data est. ¶ **Cognoscetis ergo quia qui ex**
fide sunt, hi sunt filij **Abraæ**.) **Verum** est quia credētes fi-
 lij sunt **Abraæ**, quia si **Abraam** ex fide iustificatus est pri-
 mus, quotquot post hunc credūt, filij eius sunt, siue ex Iu-
 dæis siue ex gentibus. ¶ **Providens autem scriptura, q̄**
ex fide iustificat gentes, deus prænuñciauit **Abraæ**, quia
 benedicentur in te omnes gentes.) **Hoc** dicit quia forma
 est **Abraam** omnium credentiū, ut hi benedicti in eo sint
 qui credunt: sequentes enim fidem eius, participes fiunt
 benedictionis eiusdem. ¶ **Ergo qui ex fide sunt, benedi-**
centur cum fidei **Abraam**. **Quotquot enim ex operibus**
legis sunt, sub maledictō sunt.) **Manifestū** est quia fide-
 les cum fidei benedicentur, quomodo infideles cū infide-
 libus punientur. **Nam** qui sub lege agunt, sub maledictō
 sunt, quia transgressores legis sunt peccatores. ¶ **Scri-**
ptum quippe est: **Maledictus** **omnis, qui nō per manserit**
in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea.)

Hoc

Hoc scriptum est in Deuteronomio, qui si quid legis præterisset aliquis, maledictus haberetur. Et tanta mandata sunt, ut impossibile sit seruari ea. Vnde & Petrus apostolus in actibus apostolorum ait: Quid imponitis iugum fratribus, quod neque patres nostri neque nos potuimus portare? Negligenti enim & superbo populo hæc data erant, ut per omnem conuersationem legem haberent.

Act. 15

¶ Quod autem in lege nemo iustificatur apud deum, manifestum est, quia iustus ex fide uiuit.) Ac per hoc recedendum à lege docet, ne iusticia per fidem quaesita, depereat. ¶ Lex autem non ex fide est, sed qui fecerit ea, uiuet in eis.) Non est ex fide lex, quia nihil mandat credendum. Omnia enim eius manifesta sunt, ut seruans legem uiuat. Si quo minus, necesse est plectatur: quia quod sciuit uitandum, admisit. Potest opponi è diuerso, & dici: Si in lege nemo iustificatur, quid est ut maledicatur, qui aliquid præterit legis? Verum est, quia nemo per legem iustificatur, sed apud deum. Iustificatur autem apud mundum, ut securus sit in uita præsentis. Si autem apud deum iustificari uult, ut illi ad meritum proficiat in die iudicii, dei sequatur fidem. Alioquin hic securus, reus erit in futurum. Prodest ergo lex, sed quæ in tabulis scripta est. Nam cætera sicut dixi, ut oneri essent data sunt. ¶ Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.) Quoniam nemo poterat implere legem, rei erant omnes maledicto legis, ut uindicaret in eos. Christus autem homo natus, oblatus à patre pro nobis, redemit nos à diabolo. Morti enim uolenti offerens illum pro his, qui maledicto legis erant obnoxij, maledictum illum fecit hoc modo, sicut in lege hostia pro peccatis oblata, peccatum nuncupabatur, propterea pro maledictis oblatus, factus est maledictum? Nam & à Iudæis factus est maledictum, dum quasi peccator occiditur. Ideo non dixit: Factus pro nobis maledictus, sed maledictum. Is enim, qui propter peccatū, propriū morti offerebat, maledictus fiebat: in sua enim causa moriebat: & si propiè aspicias, uidebis Christū maledictum.

ctum eorum factum, à quibus occisus est. **Crux** enim saluatoris, peccatum & maledictum est Iudæorū. ¶ **Quia scriptū est, Maledictus omnis, qui pendet in ligno.** Hoc Moyses dixit in Deuteronomio de reis mortis, ut sufficeret suspensus in ligno illic esse usq; ad uesperam, & deponi ad sepulturam. **Quia maledictus omnis, inquit, qui pendet in ligno, ut reo mortis sufficeret hoc, quia suspensus moriebatur in ligno, ne diutius si esset suspensus, maius haberet opprobrium mors eius quam deberet : & fieret macula generi eius, si amplius mors eius publicaretur.**

Ac per hoc Saluator innocens suspensus in ligno, nō est maledictus, sed maledictum illorum, à quibus suspensus est. Quantum tamen ad Iudæos pertinet, quasi peccatorem illum occidendum Pilato offerentes, maledictum illum fecerunt, ut quasi reus occideretur, cum esset innocens: quia dignus morte maledictus est iuxta legem. Videntes enim multos aggregari doctrine eius, zelati sunt dicentes: Ecce totus mundus abiit post illum, ac per hoc pro nobis occisus dicitur: & duplici genere pro nobis. Cū enim putant illum occidi debere, ne doceret, nihil profecerunt, quia & doctrina eius creuit, & mortem euacuauit in passione sua. Descēdens enim ad inferos, genus hominū liberauit, qua causa & occidi se permisit, sciens pro nobis esse contra diabolum. ¶ **Ut in gentibus benedictio Abraæ fieret in Christo Iesu, ut benedictionem spiritus accipiamus per fidem.) Hoc dicit, quia exprobratis & maledictis Iudæis, cum sibi de iusticia legis blandirentur, occiso saluatore quasi sabbati uiolati reo, promissionis benedictio Abraæ transitū fecit ad gentes per fidem Christi Iesu. Vnde dicit dominus Iudæis: **Tolletur à uobis regnum, & dabitur genti facienti fructum eius.** ¶ **Frates secundum hominem dico.**) Hoc dicit, quia exemplo humanæ causæ commendare uult rationem diuinæ promissionis. ¶ **Tamen hominis testamentum confirmatum autoritate, nemo irritū facit aut superordinat.**) Verum est, quia testamentum defuncti iure factum non potest scindi. ¶ **Abraæ dictæ sunt promissiones & semini eius****

Matth. 2

hibus, quasi in multis, sed quasi in uno, & semini tuo qd est **Christus.**) Hoc est quod scriptum est in **Genesi ad Abraam:** Et in semine tuo benedicentur omnes gentes terre. Quod utiq; impletum est in **Christo**, in cuius nomine omnes gentes benedicuntur per fidem. Ideo non in multis, sed in uno firmata est promissio, qui est **Christus.** Hac disputatione sua **Apostolus** quasi reos falsati testamenti designat, qui credentes in **Christum** & de lege aliquid sperant, ut non solum salus promissa in **Christo**, sed & in lege sit. Ideo probat promissionē benedictionis in solo **Christo** factam. Hoc autem dico testamentum confirmatum à deo in **Christo**, quæ post quadringentos & triginta annos facta est lex, non infirmat ad euacuandā promissionem.) Intātum in solo **Christo** firmatam benedictionis promissionem docet, ut legem post quadringētos & triginta annos datam ostendat. Constituta eū promissione postea data est lex, quæ non utiq; infirmaret promissionem, sed quod futura & quando uentura esset, significaret. ¶ Si enim ex lege hæreditas, iam non ex promissione. **Abraæ** autem promissionē donauit deus.) Duas causas contrarias sibi defendunt **Iudæi.** Nullo enim pacto, nulla ratiōe suaderi potest **Iudæis**, **Abraæ** promissionem euacuatam per legem, & rectè. Sed aliud aduersum improvida præsumptione defendunt, putantes iustificationem sine operibus legis prouenire nō posse, cum sciant **Abraam**, qui forma eius rei est sine operibus legis, per solam fidem iustificatum. Sed æmulatione quadam cæcati, non intelligunt neq; considerant, quia si per legem iustificatio, excluditur promissio. Et si exclusa fuerit promissio, sine dubio frustrabitur fides **Abraæ.** Quod ne audire quidem se patiūtur **Iudæi**, scientes quia promissio ex fide est **Abraæ.** Quæ promissio ex fide iustificat, non per legem, sicut & **Abraam** iustificatus ex fide est. Hi ergo hæredes sunt promissionis **Abraæ**, qui illi succedunt, suscipientes fidem, in qua benedictus & iustificatus est **Abraam.** Testimonium ergo promissionis **Abraæ** testamentum appellatur, ut post mortem eius hæredes

essent in promissione filij eius facti per fidem. **Quæ** causa cucurrit usq; ad **Christū** **Abraæ** repromissum, ut post mortem **Christi** credētes, heredes essent fidei **Abraæ** per testamentum sanguinis **Christi**. **Donum** ergo quod promissum est **Abraæ**, filijsq; eius, in **Christo** solutū est: quāuis & ipse **Abraam** consecutus sit donum hoc illic, ubi inuentus est. ¶ **Quid** ergo **lex factorum** posita est, donec ueniret semen, cui promissum est? **Lex factorum**, id est **Moyse**, posita est in medio inter cœptam promissionem & semen, cui facta promissio est, hoc est inter **Abraam** & saluatorem. **Ideo** lōge datam post factam promissionē, ut ipsa distinctione aliud **lex** & aliud promissio uideretur, ut populum dei à gentibus segregatum erudiret sub dei timore, ut dignus fieret ad excipiendam promissionem, quæ est **Christus**. **Lex** tamen factorum ideo dicitur quia docet quæ deo iubente corporaliter fiant, de sacrificijs, de primogenitis, de decimis, & de cæteris talibus.

¶ **Disposita** per **angelos** in manu mediatoris.) **Angelos** dicit dei nuncios, id est, **Moysem**, filium **Naue**, & cæteros prophetas usque ad **Ioannem Baptistam**, de quo deus dicit: **Ecce** mitto angelum meum ante faciem tuā. **Malach. 3.** **Per** hos ergo **lex** ordinata, disposita est à deo, in manu, id est, potestate saluatoris. **Ipsè** est enim mediator uel reconciliator dei & hominum, ut saluet quos uult ex his qui legem per supramemoratos angelos acceperunt. **Ipsè** enim ait: **Sicut** enim pater suscitatur mortuos, & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. ¶ **Mediator** autem unius non est.) **Sine** dubio mediator, hoc est arbiter, nō est unius, sed duorum. **Cum** enim duo populi inuicem aduersum se dimicarent, semper dissidētes & inimici diuersitate doctrinæ, saluator horum arbiter uenit, amputans utrisque populis per quod discordabant ut possent esse pacifici. **Abstulit** ergo gentibus numerum decorum, & famularum elementorum, quod scandalum erat **Hæbræis**. **Abstulit** & **Iudæis** opera legis, id est, neomenias, circuncisionē, & curā sabbati, & discretionem escarū, & cætera quæ abominabātur gētiles: & sic facti sunt pacifici, q
prius

prius fuerant inimici. Si ergo hæc ita se habent, quid est ut Galatæ hebetudine mentis arbitrum istum corrumpant, conuersi ad Iudaismum? Iudicium enim saluatoris in irritum ducunt, quando post factam pacem quasi pœnitentes de ea, subiiciunt se illis, quæ prius paci fuerant inimica. Iuxta sensum ergo Galatarum Christus arbiter non est, quia inducti in legem, de duobus populis unum fecerunt, & unius utriusque populi arbiter nemo est. Hunc eundem sensum ad Ephesios profequitur, dicens: Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraq; unum, & medium parietem maceræ soluens inimicitiam in carne sua, legem mandatorum in decretis euacuans, ut duos cõderet in se in uno nouo homine faciens pacem. Si in uno nouo homine fecit pacem, ambobus utiq; abstulit per quod dissidebant, & hoc eis statuit data sua lege, per quod essent pacifici. Hoc Galatæ irruperunt, conuersi ad Iudaismum. ¶ Deus autem unus est.) Hoc dicit, ne Christum prædicando deum, quem arbitrum dicit uni deo, prædicasse putaretur contra legem & prophetas. Arbitrum ergo hunc per assumptionem carnis intelligi docet. Sicut dicit ad Timotheum. Arbitri dei & hominum homo Iesus Christus. Iuxta autem quod deus est à patre hunc non separari, sed unum esse cum patre. Siue enim pater, siue filius, deus unus est. Deus enim naturæ nomen est & potestatis, quam in patre & filio indiuiduam manere ipsa nominum ratio docet.

Ephe. 2

1. Timo. 2

¶ Lex igitur aduersum promissa? Absit.) Absit utique quia non est lex inimica promissionis, quippe cum cõfirmet eam. Nam primus Moyses dixit: Prophetam uobis excitabit deus de fratribus uestris. Hoc dictum de Christo Petrus apostolus probat in Actis apostolorum septimo cap. ¶ Si enim data esset lex quæ possit uiuificare, uere ex lege esset iusticia.) Iusticiam hanc dicit, quæ apud deum imputatur iusticia, id est fidei, quia & lex habuit iusticiam, sed ad presens, non quia iustificaret apud deum. Remittere enim peccatam non potuit, ut de peccatoribus faceret iustos, sed ad hoc data est, ut terrori esset, puocans homines ad bonam uitam, irreuerentes puniens: ideoq; non est data lex, quæ

Deut. 18

B b 2 possit

possit uiuificare, sed condemnare. ¶ Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus.) Hunc sensum & ad Romanos xi. posuit dicens: **Conclusit deus omnia sub peccato, ut omnium misereatur. Hoc dicit quod supra memorauimus, quia lex ad hoc data est, ut peccatores reos se scirent apud deum. Manifestatis enim peccatis suis, conclusi sunt, ut se excusare non possent, sed quærent misericordiam, ut ueniens qui promissus erat Abrahæ, fidem solam ab eis posceret, quam habuit Abraham, ut & malorum suorum ueniam & iustificationem mererentur. Hoc enim manifestauerat deus per Esaiam prophetam dicēs: Veniet ex Syon qui eripiat, & auertat impietatem ab Iacob: & hoc erit illis à me testamentum, cum abstulero peccata eorū.**

¶ Prius enim quàm ueniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eandem fidem, quæ incipiebat reuelari.) Hoc est quod dicit, quia antequam ueniret saluator, sub legis custodia agebamus ne peccaremus, ut uenienti promissione digni essemus. Hac enim spe lex tutos præstabat nos, ut uenienti Christo offerret nos, id est Iudeos. ¶ Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo Iesu, ut ex fide iustificaremur.) Idem sensus est, quia sub cura legis eramus, donec ueniret Christus, qui nos credentes iustificaret. ¶ Veniente autem fide, tã nõ sub pædago sumus. Omnes enim filij dei estis per fidem, quæ est in Christo Iesu.) Sub pædago qui agit, potestatis suæ nõ est. Paruulus enim & lubricus ad peccandum sub pædagogi cura habetur. Veniente autem Christo, qui quasi de minoribus facit maiores, liberati de potestate pædagogi, per ablutioem peccatorum facti sumus filij dei, cum essemus serui peccati. ¶ Quot quot enim in Christo baptizati estis Christum induistis.) Hoc dicit, quia credentes dum immutantur, Christum induunt, quando hoc appellantur quod credunt. ¶ Non est Iudæus neq; Græcus, non est seruus neq; liber, non est masculus neq; femina. Omnes enim uos unum estis in Christo Iesu.) Nullam distantiam dicit credentium, ut nulli præiudicetur quid fuerit, antequam